

ГРИТЕНКО О. А.,доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін*(Навчально-науковий інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)*

УДК 343.344

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.27>**ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА СТ. 263 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ
ПРОПОЗИЦІЙ**

У статті проаналізовано окремі законодавчі пропозиції щодо посилення кримінальної відповідальності за ст. 263 Кримінального кодексу України в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зазначається, що ефективність та результативність багато в чому безпосередньо залежить від актуальності кримінально-правових норм для існуючих злочинних реалій. З одного боку, злочинна діяльність розвивається дуже динамічно, що визначає необхідність її постійного дослідження та виявлення існуючих тенденцій у сфері незаконного обігу зброї, з іншого – галузеве законодавство досить оперативно реагує на всі виклики і загрози, що виникають, про що свідчить регулярне внесення великої кількості змін до чинних нормативно-правових актів, зокрема кримінального кодексу України. Зазначений взаємозв'язок злочинної практики та вдосконалення законодавчої регламентації механізмів боротьби з незаконним обігом зброї наочно демонструється у межах збільшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених на території України з використанням зброї особливо військового стану. Визначається, що у контексті основних тенденцій розглядуваної проблематики виділяються, зокрема посилення кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї. Так, аналізується спроба удосконалення статті 263 Кримінального кодексу України через посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану, а саме проект Закону про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану. Доводиться, що на підставі вивчення та аналізу зазначеного законопроекту можна визначити положення, як ті, що позитивно вплинуть на запобігання діянь, вчинених за ст. 263 Кримінального кодексу України, так й ті, що мають недосконалий виклад. Із урахуванням вказаних висновків, запропоновано власне бачення редакції ст. 263 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, незаконний, обіг зброї, пропозиції, військовий стан.

Hrytenko O. A. Tougher criminal liability under Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine in conditions of martial law or a state of emergency: analysis of individual legislative proposals

The article analyzes individual legislative proposals to strengthen criminal liability under Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine in conditions of martial law or a state of emergency. It is noted that efficiency and effectiveness largely depend directly on the relevance of criminal law norms for existing criminal realities. On the one hand, criminal activity is developing very dynamically, which determines the need for its constant research and identification of existing trends in the field of illicit arms trafficking; on the other hand, industry legislation responds quite quickly to all emerging challenges and threats, as evidenced by the regular introduction of large quantities. changes to existing regulations, in particular the Criminal Code of Ukraine. This relationship between criminal practice and the improvement of legislative regulation of mechanisms to combat illicit arms trafficking is clearly demonstrated by the increase in the number of criminal offenses committed on the territory of Ukraine using weapons, especially during martial law. It is determined that in the context of the main trends in the issues under consideration, in particular, the strengthening of criminal liability for the illegal circulation of weapons is highlighted. Thus, an attempt to improve Article 263 of the Criminal Code of Ukraine is analyzed by increasing liability for the illegal acquisition, transfer or sale of firearms, ammunition, explosives or explosive devices in conditions of martial law or a state of emergency, namely the draft Law on Amendments to Article 263 of the Criminal Code Ukraine on strengthening liability for the illegal acquisition, transfer or sale of firearms, ammunition, explosives or explosive devices in conditions of martial law or a state of emergency. It is proven that based on the study and analysis of this bill, it is possible to determine the provisions as having a positive impact on the prevention of acts committed under Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine, and those with imperfect presentation. Taking into account these conclusions, we have proposed our own vision of the wording of Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *criminal responsibility, criminal offense, illegal, weapon turnover, offers, martial law.*

Вступ. Злочинна діяльність у сучасному світі багато в чому орієнтована на використання різноманітної зброї, що дозволяє завдати суттєвої шкоди приватним та публічним інтересам у суспільстві та досягти конкретних цілей вчинення протиправних діянь. Незаконний обіг зброї становить серйозну загрозу в першу чергу громадській безпеці, але враховуючи сьогоdnішній військовий стан в Україні, він не менше загрожує також і національній безпеці, миру, безпеці людства, тому для відповідного захисту на законодавчому та інших рівнях нашою державою визначається цілий ряд правил щодо контролю цієї сфери. У випадку, коли йдеться про їх порушення держава реагує всіма наявними засобами, в тому числі і притягненням до кримінальної відповідальності.

Важливо відзначити, що таке явище як незаконний обіг зброї, а також його особливості постійно досліджуються у кримінально-правовій науці, що є цілком закономірно з огляду на високий ступінь небезпеки суспільно небезпечних діянь предметом яких виступає зброя. Крім того, на сьогодні наочно проявляється збільшення кількості вчинених протиправних діянь з використанням зброї, виготовленої чи поширеної на території України без урахування нормативних вимог чинного законодавства. Отже, актуальним є аналіз сучасного стану кримінальної відповідальності, регламентованої чинним законодавством за незаконний обіг зброї, оскільки від ефективності настання правових наслідків для винних осіб багато в чому залежать масштаби подальшого розповсюдження подібної злочинної поведінки. Крім того, вбачається доцільним виявити існуючі проблеми законодавчої регламентації кримінальних

правопорушень у сфері незаконного обігу зброї та перспективи її удосконалення через науковий аналіз окремих законопроектів, які пропонують посилити кримінальну відповідальність за відповідні суспільно небезпечні діяння.

Слід зазначити, що незаконний обіг зброї досліджувався у наукових працях із кримінального права та кримінології такими вітчизняними вченими, як: Андрєєв Д.В. [1], Голубош В.В. [2], Катеринчук І.П., Меркулова В.О. [3], Лень В.В., Олійников Г.В. [5], Риб'янець С.А., Соболев О.І. [9], В.В. Шаблістий [11] та іншими. Проте, питання щодо удосконалення ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК України) в умовах воєнного або надзвичайного стану, зокрема подальшого посилення кримінальної відповідальності, й на сьогодні не втрачають актуальності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз окремих законодавчих пропозицій щодо посилення кримінальної відповідальності за ст. 263 КК України в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також визначення положень законопроекту, які є необхідними для подальшого посилення кримінальної відповідальності, а відповідно вплинуть на запобігання дням, передбачених ст. 263 КК України та тих, що потребують певної корекції.

Результати дослідження. Ефективність та результативність запобігання злочинності багато в чому безпосередньо залежать від актуальності кримінально-правових норм для правової реальності. З одного боку, злочинна діяльність розвивається дуже динамічно, що визначає необхідність її постійного дослідження та виявлення зокрема і існуючих тенденцій у сфері незаконного обігу зброї, з іншого – галузеве законодавство досить оперативно реагує на всі виклики і загрози, що виникають, про що свідчить регулярне внесення великої кількості змін до чинних нормативно-правових актів, зокрема КК України. Зазначений взаємозв'язок правозастосовної практики та вдосконалення законодавчої регламентації механізмів боротьби з незаконним обігом зброї наочно демонструється у межах збільшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених на території України з використанням зброї особливо протягом військового стану.

Незаконний обіг зброї та державна діяльність щодо боротьби з її масштабним поширенням представляється дуже складним та багатоаспектним процесом. З одного боку, повністю виключити нелегальне виготовлення та розповсюдження зброї на території держави неможливо, з іншого – суспільна безпека, яку представляє подібна злочинна поведінка зумовлює необхідність постійного вдосконалення чинних кримінально-правових норм з урахуванням актуальних тенденцій протиправної практики сьогодення. Незважаючи на те, що кримінальне законодавство в Україні є дуже прогресивним в частині детальної регламентації процесу притягнення до відповідальності винних осіб залежно від ступеня їх участі у незаконному обігу зброї, в даний час все ще зберігається ряд важливих аспектів, які сприяють розвитку аналізованої протиправної діяльності. У цьому контексті бачиться необхідним сконцентрувати увагу на проблемах посилення кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні форми незаконного поводження зі зброєю – придбання, передачу та збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Досліджуючи, у більш ранній час, кримінально-правову політику держави у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями, які вчиняються з використанням зброї та яка нерозривно пов'язана з визначенням правового режиму законного обігу зброї, Риб'янець С.А. та Соболев О.І., вказали на те, що уперше за час історичного розвитку кримінального законодавства в Україні злочини проти громадської безпеки в нормах чинного КК 2001 р. розміщені в межах одного розділу Особливої частини «Злочини проти громадської безпеки». Такий крок законодавця на думку науковців, сприяв чіткому відмежуванню вказаних злочинів від суміжних, визначенню та класифікації їх за ознаками безпосереднього об'єкта, а також правильній кваліфікації. І на той час, робота щодо вдосконалення норм КК у законодавчому органі України не зупинялась. У Верховній Раді України було зареєстровано декілька проектів законів про внесення змін і доповнень до положень чинного КК України, особливістю яких була в зміні структури та сутності закону про кримінальну

відповідальність. Серед них науковці зазначають такі законопроекти, як «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (від 28 лютого 2012 р., реєстр. №10126), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (від 3 березня 2012 р., реєстр. №10146), «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (від 17 жовтня 2013 р., реєстр. №3438), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (від 16 квітня 2014 р., реєстр. № 4712) [9, с. 140]. Проте, навіть такі запропоновані доповнення на погляд інших науковців, що досліджували питання кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї, вважалися, такими, що не матимуть ефекту значної зміни сутності вже передбачених у чинному КК України кримінальних правопорушень проти громадської безпеки [10]. А отже, вищевказане, породжувало та продовжує потребу у нових змінах та доповненнях до КК України зокрема, в частині вдосконалення ст. 263 КК України у бік посилення кримінальної відповідальності, тим більш на сьогодні в умовах воєнного або надзвичайного стану. Так, слушною є думка вчених про те, що посилення реформування кримінального законодавства у зазначеній сфері обумовлюється насамперед тими суттєвими негативними об'єктивними обставинами, які значно впливають на якість життя громадян в Україні (подовження військових дій, значне збільшення кількості злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї бойових припасів, вибухових пристроїв, посиленням актуальності легалізації певних видів зброї з метою охорони власного життя, здоров'я, майна тощо). А отже, оцінка значення кримінально-правової заборони, вимоги до змісту, сутності, структури положень відповідної кримінально-правової норми мають теж адекватно змінюватися [3, с. 31].

На даний момент, особливий інтерес представляє запропонований у Верховній раді України проект Закону про внесення змін до статті 263 КК України щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану [7]. Аналізуючи і позначаючи позитивні положення цього законопроекту маємо звернути увагу на ті питання, що пов'язані з посиленням кримінальної відповідальності через збільшення санкцій статті, а також додаванням нових покарань. Відповідні зміни запропоновані у проекті Закону направлені на наш погляд, перш за все на реалізацію та відновлення соціальної справедливості, як фундаментальної мети покарання, що виявляється у відновленні соціальної рівноваги, яку порушено фактом вчинення кримінального правопорушення, через застосування адекватного покарання. Відновлення соціальної справедливості є багатоплановим та складним явищем і як правова категорія характеризується принаймні чотирма аспектами, що виражають інтереси: засудженого, потерпілого, суспільства та держави. Причому ці аспекти в деяких випадках є не просто різновекторними, а й протилежними. Разом із тим, громадяни і держава, будучи учасниками суспільних відносин, діють у межах вимог дозволеної поведінки. У разі порушення встановлених вимог з боку іншого учасника виникає відповідна реакція, метою якої є відновлення порушеної соціальної рівноваги. Отже, така реакція при вчиненні громадянином злочинного діяння проявляється шляхом призначення з боку держави в особі судових органів покарання відповідної суворості. Так, на підставі аналізу санкцій ст. 263 КК України, маємо зазначити, що згідно частини першої вказаної статті, носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу – караються позбавленням волі на строк *від трьох до семи років*. Видається сумнівним, що такі межі відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення дозволяють досягти мети відновлення соціальної справедливості, а отже вимагають посилення кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні форми незаконного поводження зі зброєю - придбання, передачу та збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тому, автори законопроекту цілком закономірно, на наш погляд, пропонують шляхом

поглиблення диференціації кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами встановити певний кваліфікований склад цього кримінального правопорушення та передбачити покарання за нього у виді позбавлення волі строком *від семи до дванадцяти років*.

Проте з іншими запропонованими положеннями законопроекту ми не згодні. По-перше, не можна погодитись, що поряд із позбавленням волі на означений строк пропонується як додаткове покарання за цей злочин призначати ще й штраф від двадцяти тисяч до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вбачається, що такої досить високої межі строку позбавлення волі як дванадцять років, для особи яка вчинила даний вид злочину цілком достатньо і вона у повній мірі відповідає ступеню суспільної небезпечності цього діяння. Штраф як додатковий вид покарання у даному випадку є зайвим і не виправданим, оскільки переобтяжує санкцію, яка пропонується, а також порушує саму систему збалансованості покарань за конкретні кримінальні правопорушення. При цьому, автори законопроекту не пояснюють у чому необхідність встановлення додаткового покарання і особливо штрафу за даний злочин [6].

По-друге, законопроект, що аналізується не враховує новацій до КК України, які передбачені Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», який вже прийнятий Верховною Радою України та підписаний Президентом України. У ньому зокрема, передбачено внесення наступних змін: «абзац другий частини другої статті 263 викласти в такій редакції: «караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років»» [8]. Тобто, арешт як вид покарання у ст. 263 КК України, вже пропонувати не можна, оскільки він може застосовуватися виключно до військовослужбовців. Замість нього закон передбачає пробаційний нагляд.

Висновки. Отже в результаті вивчення та аналізу зазначеного законопроекту можна сформулювати наступні висновки. З одного боку, положення сформовані у законопроекті цілком закономірні, з іншого, не зовсім обґрунтованими є закріплення поряд із позбавленням волі на означений строк додаткового покарання у вигляді штрафу.

Таким чином, із врахуванням вище викладеного вбачається більш оптимальною така редакція ст. 263 КК України:

Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами

1. Носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу

- караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану

- караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

3. Носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу

- караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років.

4. Не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених частиною першою, другою або третьою цієї статті, особа, яка добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

Список використаних джерел:

1. Андреев Д. В. Поняття та види незаконного обігу зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 62-69.
2. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України) : монографія / В. В. Голубош. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 340 с.
3. Катеринчук І.П., Меркулова В.О. Незаконний обіг зброї, бойових припасів або вибухових речовин: напрями реформування кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 29-35.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 18.10.2023).
5. Лень В. В., Олійников Г. В. Незаконний обіг вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв, пов'язаний із проведенням антитерористичної операції: окремі питання. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 204-208.
6. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану: проект Закону України за № 10041 від 13.09.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42776> (дата звернення: 30.09.2023 р.).
7. Проект Закону про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану: проект Закону України за № 10041 від 13.09.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42776> (дата звернення: 30.09.2023 р.).
8. Проект Закону про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного або надзвичайного стану: проект Закону України за № 9185 від 05.04.2023р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41692> (дата звернення: 30.09.2023 р.).
9. Риб'янець С. А., Соболь О. І. Кримінально-правова політика України у сфері незаконного обігу зброї в особливий період. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 137-144.
10. Соколовський В. Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2017. 262 с.
11. Шаблюстий В. В. Незаконний обіг зброї в Україні: питання кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. Вип. 1. С. 116-129.

